

L'INVENTARI DELS LLIBRES DE JERONI FARRER DE SITJAR, DARRER PRIOR DEL MONESTIR DE SANT MIQUEL DE CRUÏLLES (1570-1609)

JAUME DE PUIG I OLIVER

Resum

L'autor publica i analitza un inventari de llibres que van pertànyer a Jeroni Farrer de Sitjar, darrer prior del monestir de Sant Miquel de Cruïlles (1570-1609), a l'Empordà, a través del qual hom pot entreveure quines eren les línies d'espiritualitat i d'acció pastoral que mantenien els benedictins de la congregació claustral tarraconense, centrades en autors hispànics d'època moderna.

Abstract

The author analyses and publishes a book inventory that belonged to Jeroni Farrer de Sitjar, last prior of Sant Miquel de Cruïlles monastery, in Empordà, through which one can glimpse which were the lines of spirituality and missive action maintained by the benedictines of monastic congregation in Tarragona, focusing on hispanic writers of modern times.

SIGLES

En aquest treball fem les sigles següents:

ALBAREDA = Anselm M. ALBAREDA, *Bibliografia dels monjos de Montserrat (segle XVI)*, Montserrat M CM XXVIII, 301 p.

ACA = ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ

ACG = Arxiu Capitular de Girona.

A. D. = Anno Domini.

ADG = Arxiu Diocesà de Girona.

AGUILÓ = M. AGUILÓ Y FUSTER, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*, Madrid 1923, 1.977 pàg.

AIEG = «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» / «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», Girona 1946 ss.

BAV = Bibliotheca Apostolica Vaticana

BC = Biblioteca de Catalunya.

CC = ADG, *Cartoral de Carlemany*.

CatCar V = *Catalunya Carolíngia*, obra fundada per R. d'Abadal i de Vinyals i dirigida per Josep M. Font i Rius i Anscari Mundó, vol. V, *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, I-II toms, a cura de Santiago SOBREQÜÉS i VIDAL, Sebastià RIERA i VIADER, i Manuel ROVIRA i SOLÀ, revisat i completat per Ramon ORDEIG i MATA, *Primera part (docs. 1-386). Segona part (docs. 387-630)*, Barcelona, IEC, 2003, 696 p.

CODOIN = *Colección de Documentos inéditos (del Archivo de la Corona de Aragón)*, 52 vols.

DHE = DHGE = *Dictionnaire d'Histoire et Géographie Ecclésiastiques*, vols. I-XXVIII, A-K, París 1912-2003.

GKW = *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*, XI vols. publicats.

HLF = *Histoire Littéraire de la France*, 41 vols. publicats.

IGMBNM = *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Nacional*, Madrid, 15 vols. publicats.

KAEPPELI = Thomas KAEPPELI, OP, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, 4 vols. publicats, el IV en cooperació amb M. CAPELLA.

LFM = F. MIQUEL ROSSELL, *Liber Feudorum Maior*, 2 vols., Barcelona MCMXLV.

MALLORQUÍ = Elvis MALLORQUÍ GARCIA, *El monestir de Sant Miquel de Cruïlles a l'Edat Mitjana. Estudi i edició dels documents (1035-1300)*, La Bisbal d'Empordà 2000, 517 pàg.

MARQUÈS, CC = Josep M. MARQUÈS i PLANAGUMÀ, *Cartoral dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*, 2 vols., Barcelona, Fundació Noguera (Diplomataris, 1-2), 1993, 1-436 [docs. 1-282] i 437-861 [docs. 283-625] pàg.

MARTÍ, CDSG = Ramon MARTÍ, *Collecció Diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona, Fundació Noguera (Diplomataris, 13) 1997, 605 pàg.

PALAU = Antoni PALAU DULCET, *Manual del Librero Ibero-Americano*, 28 vols. publicats, 1948-1977, més 7 vols d'índexs, 1981-1987, més 1 volum d'*Addenda*, 1990.

PM = Josep M. MARQUÈS i PLANAGUMÀ, *Pergamins de la Mitra (891-1687). Arxiu Diocesà de Girona*, Girona, Generalitat de Catalunya. Servei d'Axius – Diputació de Girona. Patronat Francesc Eiximenis, 1984, 191 pàg.

PONTICH, *Series* = Sulpici PONTICH, *Serie dels prebendats que per temps son estats de la santa Iglesia de Gerona per abecedari*, ACG, ms. 105, f. 135r-405r.

RIUS I SERRA = J. RIUS SERRA, *Cartes antigues de Sant Martí Sacosta*, dins «AST», 4 (1928), 343-394.

SIMÓN DÍAZ = José SIMÓN DÍAZ, *Bibliografía de la Literatura Hispánica*, I-XVI vols., Madrid, CSIC, 1960-1994.

VD 16 = *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts. I Abteilung*, 22 vols., Stuttgart, Anton Hiersemann 1983-1995.

VL = Jaime VILLANUEVA, *Viage Literario a las Iglesias de España*, XXII vols., específicament els vols. XII-XV, Madrid 1850-1851.

ZARAGOZA = Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Abaciologi benedictí de la Tarraconense*, Barcelona, Fundació Balmes (Biblioteca Balmes) MMII, 429 pàg.

Devem a Santi Soler Simon i a Pep Vila la coneixença de l'inventari dels béns del prior de Cruïlles fet en temps del bisbe de Girona Arévalo de Çuaço (1598-1611), document conservat a l'Arxiu Històric de Girona, Notaria de Cruïlles, núm. 408 (Manual 1606-1607, notari Rafael Vilella), volum sense foliar. El document interessa per tot tipus de raons. Del seu contingut crida especialment l'atenció la llista que reporta dels llibres i de les unitats o lligalls que formaven part de l'arxiu de la casa. Centrant avui el nostre interès en els llibres, queda per a una altra ocasió l'estudi de l'arxiu.

ASPECTES HISTÒRICS

Sant Miquel de Cruïlles és un priorat benedictí. El seu dia fou objecte de l'atenció de J. Villanueva i, més tard, de Francesc Monsalvatje.¹ Sortosament, l'etapa altmedieval de la seva història ha estat estudiada i documentada recentment per Elvis Mallorquí.² Tot és força clar, llevat del moment de la fundació de la casa.

¹ Cfr MALLORQUÍ, pàg. 37-38, i notes 24-26, on es donen les referències als treballs dels dos erudits i es fa balanç de llur aportació.

² Cfr MALLORQUÍ, *in totum*.

Al final del segle IX és esmentada la vila de Cruïlles en un precepte del rei Odó,³ però no és cert que el 904 hom hi consagrés una església.⁴ Es pot suposar que el cenobi ja existia abans de mitjan segle XI, puix que el 1035 és esmentat en el testament de Gilabert I de Cruïlles com a beneficiari d'un mas que deixa al seu fill Gaufred o Jofre.⁵ Jofre I morí devers 1065. Si el mas llegat per Gilabert I no havia ja estat donat a Sant Miquel molt abans del 1065, el document del 1039 conservat al CC,⁶ on són esmentades possessions de Sant Miquel de Cruïlles, adquireix un valor sensible, perquè va documentar una dotació anterior a la de l'any 1035 de Gilabert I, que era, de fet, una donació ajornada. El document del 1039 és una exvacuació feta per un tal Ramon Gaufred, d'una terra situada a la parròquia de Cruïlles a favor del cabiscol Ponç de la catedral de Girona, personatge que veurem entrar immediatament en acció; la dita terra afrontava a llevant i a migdia amb l'alou de Sant Miquel de Cruïlles, alou misteriós, perquè és documentat *ex abrupto* en aquesta afrontació. Hi ha, però, una circumstància interessant: l'alou monacal sembla que està situat a tocar de l'alou de Jofre: «*De parte orientis affrontat in summitate montis qui uocatur Cuch uel in alodio Sancti Micahelis de Crudilias et peruadit dictum alodium ex hac parte orientali iuxta ipsum alodium cultum uel heremum de Gaucefredo uel suis heredibus usque in fontem Paubrela*». És probable que aquest alou de Jofre sigui el que és esmentat en segon lloc en el testament de Gilabert, després de l'alou que es destina ajornadament al monestir: «*Et ad Sancta Eulalia de Crudilias ipso meo alode qui est in ipsa Ualle, que mihi aduenit per hereditatem de genitrice mea*». Si no llegim malament els documents, l'alou que ja tenia Sant Miquel fa pujada, perquè arriba «*in summitate montis Cuch*»; en canvi, el segon alou que Gilabert deixa a Jofre és pla o fa baixada, «*est in ipsa Ualle*». La pregunta és inevitable: l'alou de Sant Miquel que s'enfila fins al cim de la muntanya del Cuch hauria estat donat pels Cruïlles abans del 1035 per divisió d'un alou d'ells, del qual retenen la part del pla? Per ara la resposta no serà possible, a causa del buit documental entorn de la fundació del cenobi. La pregunta serveix com a mínim per cridar l'atenció sobre l'existència d'un alou de Sant Miquel anterior i independent de l'assignació de Gilabert I de Cruïlles

³ Cfr CatCar V-I, núm. 78, pàg. 114.

⁴ Per a la discussió d'aquest punt, Cfr MALLORQUÍ, op. cit., pàg. 51-52.

⁵ Cfr ADG, CC, pàg. 124b-126b. Editat per P. NEGRE I PASTELLS, *El testament de Gilaberto, probable progenitor del linaje de Cruïlles*, dins «AIEG», III (1948), 218-221; i per Josep M. MARQUÈS, CC, núm. 92, pàg. 202-204. Cfr també MARTÍ, CDSG, núm. 213, pàg. 228; MALLORQUÍ, op. cit., doc. 1, pàg. 117.

⁶ Cfr ADG, CC, fol. 112a-114b; ed. per MARQUÈS, CC, NÚM. 100, pàg. 213-215; registres de MARTÍ, CDSG, núm. 229, pàg. 240-241; i MALLORQUÍ, op. cit., n. 2, pàg. 117.

de l'any 1035. El monestir, doncs, podria haver estat fundat ben abans de l'any 1035. La pregunta fa que en sorgeixi una altra: algú més, a part dels Cruïlles, va intervenir en la fundació de Sant Miquel?

A part de la incertesa inicial a propòsit de la fundació, durant tot el segle XI el monestir experimenta un desenvolupament remarcable. Entre 1046 i 1047, la vídua Llobeta dóna al monestir dues sesterades de vinya a Vulpellac i Llaneres, per remei d'ànima del seu marit.⁷ L'any 1057 la comtessa Ermessenda, en el seu testament, li llega 30 mancosos.⁸ El gener del 1064 el canonge i jutge Guitard deixa a Sant Miquel el seu alou de Jafre.⁹ El cabiscol Ponç li llega el febrer del mateix any 1064 set mancosos.¹⁰ El març del mateix any Rodlendis de Púbol llega l'alou de Corça.¹¹ El 1065 el clergue Benat Belel deixa l'alou de Trullars.¹² El 1067 Bonfill Donuç cedeix els seus alous d'Aspirà i de Romanya.¹³ El 1078 és el cabiscol Joan qui deixa 7 unces d'or a Sant Miquel.¹⁴ L'any 1094 serà tan profitós per a Sant Miquel com ho havia estat el 1064. L'agost una tal Guisla dóna una peça de terra a Cruïlles mateix.¹⁵ El desembre els esposos Bernat i Ponça donen un alou a Corça i al vilar de Finestres, consistent en un mas i un clos.¹⁶ Un moment incert del mateix any, una tal Ermessenda deixa en testament a Sant Miquel de Cruïlles les porcions que tenia en tres masos.¹⁷ El 1096 fa un llegat al cenobi empordanès, des del

⁷ Cfr MALLORQUÍ, doc. 3, pàg. 117-118.

⁸ Cfr LFM, fol. 481r; ed. F. X. MIQUEL I ROSELL, LFM, I, NÚM. 490, pàg. 520. MALLORQUÍ, op. cit., doc. 5, pàg. 119.

⁹ ACG, Pergamins s. IX-XII, núm. 64.; editat per Joan BLANCO, *El monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XI). La formació del domini*, Sant Feliu de Guíxols 1991, ap. 8, pàg. 87-91, ex O. Cfr també MARTÍ, CDSG, núm. 298, pàg. 305-306; MALLORQUÍ, op. cit., doc. 7, pàg. 121.

¹⁰ Cfr ACG, Pergamins s. IX-XII, núm. 66, editat per VL, XX, 301-307 i per RIUS I SERRA, NÚM. VII, pàg. 359-362. Per aquest cabiscol, Cfr ACG, Pergamins s. IX-XII, núm. 47bis, 49, 54, 62, 66; PONTICH, *Séries*, f. 321v; MARTÍ, CDSG, NÚM. 300, pàg. 308; núm. 306, pàg. 313-320; RC, núm. 3 (99), nota 32; MALLORQUÍ, op. cit., doc.7, pàg. 121; doc. 10, pàg. 122.

¹¹ Cfr MARTÍ, ib., núm. 303, pàg. 310-312; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 9, pàg. 122.

¹² Cfr MARTÍ, ib., núm. 314, pàg. 325-327; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 11, pàg. 122.

¹³ Cfr MARTÍ, ib., núm. 329, pàg. 340; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 12, pàg. 123.

¹⁴ Cfr RIUS I SERRA, NÚM. XV, pàg. 368-371; MARTÍ, CDSG, núm. 362, pàg. 380; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 13, pàg. 123.

¹⁵ MALLORQUÍ, op. cit., núm. 14, pàg. 124.

¹⁶ MALLORQUÍ, op. cit., núm. 15, pàg. 125.

¹⁷ Cfr Ignasi J. BAIGES, Gaspar FELIU, Josep Maria SALRACH et al., *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, vol. II, núm. 267, pàg. 538-540; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 16, pàg. 126.

seu castell de Cornellà del Terri, la senyora Dispòdia, filla de Gilabert I de Cruïlles, cedint un alou a Clarà i un altre a Perduts.¹⁸

L'alou de Perduts fou de tota manera confiscat per Guadall (I) de Cruïlles, hereu del llinatge i nebot de Dispòdia, encara que el segrest durà poc: el desembre del 1100 Guadall havia de reconèixer davant Bernat Amat, prior de Cruïlles, que havia inferit danys i violència a persones i béns del monestir, i li definia tots els alous donats per membres de la seva família i la salvetat del monestir.¹⁹

Berenguer Amat, nebot de l'anterior cabiscol Ponç, li feia una donació l'any 1102 i bons llegats en el seu testament de l'any 1121.²⁰ El 1130 Ramon

¹⁸ Cfr ib., núm. 291, pàg. 568-575; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 17, pàg. 126-132.

¹⁹ MALLORQUÍ, op. cit., núm. 18, pàg. 132-136.

²⁰ Cfr PM 30: Berenguer Amat pren per marmessors Berenguer, segon prior documentat de Sant Miquel de Cruïlles (1120-... [ZARAGOZA 152]), i llega a San Michele della Chiusa i a St. Miquel de Cruïlles dos masos situats a Sant Sadurní i alous que té a Llofriu. El cabiscol Ponç era molt probablement germà d'Amat Vives, fill de Tresgòncia, que el 1052 feia homenatge al bisbe de Girona, Berenguer de Llers, i jurava que li reteria postats de la fortalesa de Sant Sadurní sempre que el bisbe els hi demanés, CC, núm. 111. El cabiscol i levita Ponç comprà almenys dos cops a Sant Sadurní: el març de l'any 1034 hi compra un alou a Miró Ènnec i a Guibergera, a l'indret del Vilar, per cinc mancusos: CC, núm. 87. Més endavant, compra un alou a l'indret de Santa Àgata, a Guillem *Guinadi* i a Hug Ermengol, també per 5 mancusos, el 9 de desembre del 1044, PM 9. Ponç tenia una propietat en feu per a la Seu al terme de Cruïlles, indret de Puigalt, que l'any 1039, com hem vist, era reclamada i seguidament exvacuada per Ramon Gaufred, CC, núm. 100. El codicil de Ponç, datat el 2 d'abril del 1064 i conservat a l'ADG, PM 14, permet de saber que els Amat eren nebots seus. Per tant, les compres havien estat efectuades amb la finalitat que Sant Sadurní es convertís en senyoriu eclesiàstic, sota el domini directe dels familiars de Ponç i, en aquest aspecte, Amat Vives es configura com el germà del cabiscol. Aquest cedí a la Canonja de Girona les cases que tenia a prop de l'església a Sant Sadurní, exceptuant-ne el que deixava a la canònica gironina de Sant Martí Sacosta, al clergue Joan, a Miró Sunyer, prevere, i al fill d'aquest, amb reserva de violari per a Berenguer Amat, nebot del testador, que n'havia de prestar cens a la Canonja de la Seu. Al cap d'un mes, el 7 de maig de 1064, a prec de la comtessa Almodis i d'Humbert Odó, el clergue Joan, Amat Vives i Miró Sunyer, marmessors del cabiscol, Joan Recosind, clergue, Gaucebert Pere i Pere Miró adheraven amb jurament el testament de Ponç, PM 15, document editat per VL, XII, 301-307 (apèndix XXVII) i per RIUS I SERRA, 359-362. Ponç degué morir entre el maig del 1064, si no havia mort abans, i el 8 de juliol de 1065, car en aquesta data, en presència dels comtes Ramon Berenguer I i Almodis, i del bisbe Berenguer de Girona, Amat Vives i els seus fills Bernat, Berenguer i Arbert, definien a la Canonja de la Seu les cases situades prop l'església de Sant Sadurní que posseïen per deixa testamentària del cabiscol Ponç, PM 16. Al cap d'una setmana, el bisbe Berenguer cedia en violari a Amat Vives, a la seva esposa Adelaida i als seus fills Bernat, Berenguer i Arbert l'alou de Sant Sadurní de Salzet que el cabiscol Ponç havia llegat a la Seu de Girona, a cens de 4 porcs de valor 3 sous de moneda de Girona cada un, un sester de blat i 5 sesters de vi, PM 17. Tot plegat s'acaba d'il·luminar si recordem que el primer prior documentat de Sant Miquel de Cruïlles és Bernat Amat

Berenguer III li llegava un mas a Palafrugell.²¹ Com era habitual aquell temps, rebia llegats pietosos freqüents: el 1101, de Berenguer Ademar;²² el 1105, de Pere Ramon, que se'n va a Terra Santa;²³ el 1112, d'Eliardis.²⁴ El 1121 Berenguer Amat deixava béns nombrosos a Sant Michele della Chiusa, al Piemont, i a Sant Miquel de Cruïlles, monestir unit a l'altre.²⁵ L'octubre del 1144 el bisbe de Girona subjectava la capellania de l'església de Santa Eulàlia de Cruïlles, amb la part del delme que posseïa, les primícies, oblacions dels fidels i lluminàries de la parròquia al monestir de Cruïlles, el prior del qual va dirigir des de llavors l'església parroquial del poble.²⁶

Aturem ací, amb la intervenció del bisbe, l'enumeració d'uns fets que donen idea suficient de la vitalitat inicial del monestir de Cruïlles. No ens podem referir ara a les pintures romàniques, a la biga romànica, a la majestat romànica, al retaule gòtic de Sant Miquel, a les lipsanoteques i altres pertrets litúrgics del cenobi. El lector en trobarà informació competent i bibliografia completa al volum corresponent de CR. Tampoc no ens referirem a la trajectòria històrica del cenobi durant els tres primers segles de la seva vida, etapa estudiada per Elvis Mallorquí. Quedarà per veure amb detall la singladura posterior del monestir, durant les crisis de l'Edat Nova i de l'Edat Moderna, amb l'estudi de la documentació adient. Una dada fatídica: el 3 de novembre del 1485, els remences van assaltar i robar el monestir.²⁷ La situació

(1094-1101), el fill d'Amat Vives i molt probablement un dels nebots del cabiscol Ponç, Cfr ZARAGOZA, 152. Els Amat, doncs, reforçaren la seva posició a Sant Sadurní intervenint en els moments inicials de la fundació del monestir de Cruïlles, qui sap si en la mateixa iniciativa de la fundació. En tot cas, el testament de Berenguer causa la impressió que els Amat tenien el priorat sota la seva protecció i el feien servir com a panteó familiar.

²¹ Ignasi J. BAIGES, Gaspar FELIU, Josep Maria SALRACH et al., *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, vol. III, Barcelona, Fundació Noguera 2010, núm. 631, pàg. 1054; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 24, pàg. 140.

²² Cfr Josep M. MARQUES, *Esriptures de Vilabertran*, núm. 266; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 19, pàg. 137-138.

²³ Cfr MARQUÈS, ib., núm. 285; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 21, pàg. 138-139.

²⁴ Cfr ADG, CC, pàg. 123b-124a; Josep M. MARQUÈS, CC, núm. 210, pàg. 349-349; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 22, pàg. 140.

²⁵ Cfr ADG, Mitra, calaix 17, núm. 79 (PM 30); editat per J. M. MARQUÈS, *La senyoria eclesiàstica de Sant Sadurní de l'Heura, fins l'any 1319*, dins «Estudis sobre temes del Baix Empordà», 3 (1984), 71-106, doc. núm. 12; MALLORQUÍ, op. cit., núm. 23, pàg. 140.

²⁶ Cfr MALLORQUÍ, op. cit., núm. 27, pàg. 143-144.

²⁷ Cfr *Dietari de la Deputació del General de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona 1977, 211.

d'inseguretats contribuï al desdoblament de les dependències monàstiques i a la decadència ineluctable del poble annex, Sant Miquel.²⁸

L'ANNEXIÓ A SANT PERE DE GALLIGANTS

El 1592, en una operació de sanejament reformista, el papa Climent VIII unia el priorat de Sant Miquel de Cruïlles al monestir de Sant Pere de Galligants, de Girona.

La incorporació es produí durant el priorat de Jeroni Farrer de Sitjar (1570-1609), i per causes que, en part, es poden vincular a la seva persona. Se sap que en la visita canònica de l'any 1588, prèvia al decret d'unificació, menada pel canonge gironí Jaume d'Agullana, es va obrir procés o enquesta contra Farrer i hom va arribar a la conclusió que «ab sa vida té escandalitzada aquella terra»; en conseqüència, els visitadors disposaven que fos transferit a un altre monestir; més tard, quan va visitar el priorat Pere Santa Maria, bisbe d'Elna, va fer constar que «no ha vingut ninguna queixa de dit prior», i fou deixat en pau en el seu càrrec fins al 1609, sense perjudici de la unió a l'abadia gironina decretada el 1592.²⁹

Les disposicions reformistes del 1592, conseqüència de les reformes tridentines, contenien més d'un element no estrictament reformista, com és ara l'investida dels jesuïtes contra les velles canòniques agustinianes per apoderar-se de llurs béns i instal·lacions. Amb els priorats i abadies benedictines es produïren fenòmens semblants d'atracció i fagocitosi. Per això no és estrany que les informacions que donen els visitadors de Cruïlles siguin contrastades –tendencioses–. Amb la qual cosa ens quedem sense saber, per ara, com van anar les coses de veritat. Havia arribat Sant Miquel de Cruïlles a una decadència total? Farrer de Sitjar era un prior de missa i olla, de bandositat, o un dissolut? O era, simplement, un esperit que anava a la seva?

L'inventari no forneix gaires detalls biogràfics. Es va redactar molt poc abans del trasllat de Farrer de Sitjar a una altra dependència religiosa que desconeixem. En representació d'ell actua Montserrat Saura, monjo i

²⁸ MALLORQUÍ, op. cit., 106-107.

²⁹ Cf. Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Documentos inéditos referentes a la reforma monástica de Cataluña durante la segunda mitad del siglo XVI (1555-1600)*, dins «*Studia monastica*», 19 (1977), 93-203, especialment 133-134 i 176

infermer de Cruïlles, al costat d'un clergue secular de la confiança del bisbe, Joan Vilar. La confecció de l'inventari era un dels actes que faltaven per liquidar la situació anterior al decret del 1592.

L'INVENTARI

L'inventari que comencem a publicar és inserit entre un document de venda de guarets del 30 (?) de novembre del 1607 i un arrendament del 7 de desembre del 1608. Cap al final hi ha una indicació cronològica precisa: *«Et quia sero erat fuit prorrogatum ad diem crastinam sequentem. De quibus etc. Que fuerunt acta etc. intus domos prioratus monasterii Sancti Michaelis de Crudiliis die quarta mensis decembris anni millesimi sexcentissimi septimi, presentibus me Raphaele Vilella, notario infrascripto, et testibus ... Postmodum autem die quinta predictorum mensis et anni per dictum fratrem Monserratum Saura, monachum pefatum, fuit processum ad continuandum dictum inuentarium in hunc modum»*. Com que la continuació només ocupa 53 línies, es pot suposar que el procés de confecció de l'inventari fou acabat aquell mateix 5 de desembre del 1607.

L'inventari no dona cap indicació sobre si els llibres són escrits a mà o són estampats. Tenint en compte que som davant l'inventari de Farrer de Sitjar, és a dir, que som davant la biblioteca d'un individu («en la cambra de dit prior») i no de la del convent, hauríem de convenir que la major part, per no dir tots els llibres, eren d'estampa, és a dir, llibres moderns. És clar que hi podia haver un, i àdhuc més d'un, manuscrit, però la presumpció és a favor de la modernitat de la col·lecció. Seria diferent si ens trobéssim davant l'inventari de la biblioteca del cenobi. Hi hagué mai biblioteca, parlant pròpiament, a Sant Miquel de Cruïlles? És molt probable que els llibres, almenys una part, ja haguessin estat duts a Sant Pere de Galligants després del 1592... si n'hi havia. Els llibres del prior, doncs, serien gairebé tots edicions del segle XVI, sense que es pugui excloure la presència d'incunables i d'alguna edició dels primers anys del sis-cents.

Transcrivim l'inventari dels llibres tal com ve en el lligall esmentat. Hem procurat identificar cada títol, malgrat la pobresa informativa habitual en aquests documents. En la identificació dels volums no hem tingut en compte les dades posteriors a 1609 que forneixen els repertoris utilitzats, per raons òbvies.

«Inuentarium confectum per fratrem Monserratum Saura, monacum monasterii Sancti Michaelis de Crudillis, de bonis Reuerendi fratris Iheronimi

de Cinyar, prioris dicti monesterii, vti procuratoris et actoris dicti prioris, inuentis et repertis in dicto monesterio, receptis a manu venerabilis Joannis Vila, presbiteri, comissarii breuis apostolici creati et deputati per Illustrissimum et Reuerendissimum dominum dominum Franciscum Areualo de Çuaço, episcopum Gerundensem, dicti breuis delegatum apostolicum, in hunc qui sequitur modum, videlicet:

Primo en la cambra de dit prior los llibres seguens:

- 1) Primo la primera part del simbol de la fe.³⁰
- 2) Vn flor sanctorum.³¹
- 3) Vna part de la vida christiana.³²
- 4) Vna biblia sacra.³³
- 5) La primera part de la vanitat del mon.³⁴

³⁰ L'identifiquem amb l'obra de fra Lluís DE GRANADA, *Primera [segunda, tercera y quarta] parte de la Introdvction del symbolo de la Fe*, profusament editada i traduïda, per a la qual Cfr PALAU, 108154-108167. N'hi ha edicions barcelonines de 1584, 1589, 1597, 1603 i més enllà [PALAU, 108158, 108162, 108165, 108166]. Cfr SIMÓN DÍAZ, XIII, 4598-4627.

³¹ Impossible saber si era el text català, editat els anys 1491, potser 1496, i els anys 1514, 1524, 1547, 1548-1549 (PALAU, 92892-92896; AGUILÓ, 1067-1069); o el castellà (PALAU, 92887-92891; SIMÓN DÍAZ, X, 2156-2160); o el llatí. Per als mss. en llatí, Cfr KAEPPELI, II, núm. 2.154; per a les edicions, Cfr. R. F. SEYBOLD, dins «Speculum», 21 (1946), 327-338.

³² Amb reserves, l'identificaríem amb l'obra del portuguès fra Hèctor PINTO, *Imagen de la vida christiana ordenada por Diálogos, como miembros de su composición. El primero es la verdadera philosophia. El segundo, de la Religión. El tercero de la Iusticia. El quarto, de la Tribulación. El quinto, de la vida Solitaria. El sexto, de la Memoria de la muerte compvestos en lengua portuguesa*, Çaragoça 1571, Barcelona 1572, Madrid 1573, Alcalá 1577, Medina del Campo 1578, Salamanca 1595 (PALAU, 226636-226642). Com que l'inventari només esmenta «vna part» de l'obra, resta incert si es tracta de la *Segunda parte de los Diálogos de la Imagen de la vida christiana. El primero. De la Tranquilidad de la vida. El segundo. De la discreta ignorancia. El tercero. De la verdadera amistad. El quarto. De las causas. El quinto. De los verdaderos y falsos bienes*, del mateix autor, impresa a Saragossa 1576, Alcalá 1589, Medina del Campo 1585, Salamanca 1594 (PALAU, 226643-226645).

³³ Es tractaria versemblantment d'una edició llatina de la Bíblia, depenent o no de l'edició *complutense*: PALAU, 28930-28931 i 29046-29053.

³⁴ És l'obra de fra Diego DE ESTELLA, *Libro de la vanidad del mundo*, copiosament editat i traduït a partir del 1562: PALAU, 83906-83994. N'hi ha edició barcelonina de Jaume Cendrati i Hubert Gotard, del 1582: PALAU, 83915. Hi ha altres edicions en tres volums: PALAU, 83911-83914, 83915-83918. De la tercera part hi ha edició barcelonina de Pedro Malo, del mateix 1582: PALAU, 83915. Atès que l'inventari imposa una divisió de l'obra en tres volums, cal tenir en compte l'edició en francès de París 1587 de Gervais Mallot en tres volums: PALAU, 83976. Cfr SIMÓN DÍAZ, IX, 3491-3496, 3499-3536, 3559-3573.

- 6) Tercera part de la vanitat del mon.³⁵
- 7) *Stillus capibreuiandi*.³⁶
- 8) *Salterii*.³⁷
- 9) *Confessionale*.³⁸
- 10) Altre dit Aristotil.³⁹
- 11) Altre de humilies.⁴⁰
- 12) La segona part de la vanitat del mon.⁴¹
- 13) *Modus examinandi*.⁴²
- 14) *Dos llunaris*.⁴³

³⁵ Cfr nota anterior.

³⁶ Es tracta amb molta probabilitat de l'obra *Stilus capibreuiandi cum multis questionibus ac aliquibus Regie audientie decisionibus*, de Francesc SOLSONA, editada a Barcelona els anys 1547, 1561 i 1594: PALAU, 319013-319105.

³⁷ Del *Salteri* en català n'han subsistit exemplars de l'edició de Nicolau Spindeler ca. 1480, i de la traducció de Joan ROIÇ DE CORELLA, Venècia 1490 (PALAU 29184 [= 68759]-29185). Del *Salteri* en llatí, cal recordar l'edició de Saragossa 1481 i la de Salamanca 1506 (PALAU, 68830-68831). En aquest tema cal recordar també l'acció destructora sistemàtica de la Inquisició, d'eficàcia palesa.

³⁸ Sota aquest títol corren obres ben diverses. Primer hi ha el *Confessionale* adreçat al confessor, sota dues formes: a) *Confessionale. Interrogationes et doctrinae*, GWK 7292-7340; b) *Confessionale Albiense*, GWK 7341. Després hi ha el *Confessionale* adreçat als penitents, amb formulacions diverses: a) *Confessionale. Confessio brevis et utilis*, GWK 7342-7345; b) *Confessionale. Modus confitendi pro bonarum artium studiosis*, GWK 7346-7347; c) *Confessionale. Quaestiones de confessione secundum S. Thomam de Aquino*, GWK 7348-7351; d) *Confessionale. Formula purae confessionis*, GWK 7352; e) *Confessionale. Instructio simplicium pro facienda confessione*, GWK 7353. Ens inclinariem a pensar que l'exemplar de Cruïlles seria més aviat un dels exemplars adreçats al confessor. Podria tractar-se també del *Confessionale* en francès, GWK 7354-7358, o del *Confessionale* en italià, GWK 7359-7370. En castellà existeix el *Confessionale. Tratado breve de confesion*, GWK 7371-7374, imprès a Burgos i a Valladolid. Finalment, hi ha el *Confessional* en català, editat a València el 1493, el 1497 i el 1502, atribuït a Francesc Eiximenis, i un altre *Confessional* editat a Barcelona el 1535: GWK 7375; PALAU, 59194-51915.

³⁹ Impossibile escatir si el volum era escrit en llengua llatina, catalana o castellana. Impossibile saber si es tractava d'una sola obra –i quina– o si es tractava d'un recull d'obres aristotèliques.

⁴⁰ Amb el títol *Homiliae diversorum auctorum* (de Gregori el Gran, d'Agustí, de Beda, d'Orígenes, de sant Climent, etc.) van córrer edicions de Salamanca (3), burgaleses (5), venecianes (1) i sevillanes (1): GWK 12916-12925, PALAU, 115924-115929. També van córrer unes *Homiliae in evangelia*, editades a Granada el 1531 (PALAU, 115930).

⁴¹ Cfr supra, nota 34.

⁴² Només el sabríem relacionar amb l'obra –autèntica o atribuïda– de Francesc COSTER [COSTERUS] (1532-1619), *Modo de examinar la conciencia para la confesión general*, Madrid 1604 (PALAU, 63837).

⁴³ A part del *Llunari* de Bernat DE GRANOLLACHS en català, en italià, en llatí i en castellà (PALAU, 108574-108614), cal tenir presents els *Llunaris* de Gaspar G. MOLERA (PALAU, 174223-174224), de Joan ALEMÁN (PALAU, 6814-6821-II) i l'atribuït a Antic ROCA (AGUILÓ 1977).

- 15) Speio de la vida.⁴⁴
- 16) Doctrina christiana.⁴⁵
- 17) Desehoso.⁴⁶
- 18) Virgili obres.⁴⁷
- 19) Obres specials de Saraphio.⁴⁸
- 20) Santa Catharina de Sena.⁴⁹

⁴⁴ Es tracta de l'obra *Spejo de la vida humana*, escrita per Rodrigo SÁNCHEZ DE ARÉVALO en llatí, amb diverses edicions incunables i del segle XVI (PALAU, 272017-272031), traduïda en alemany (PALAU, 272037), en francès (PALAU, 272038) i en castellà (PALAU, 272040). A Cruïlles, doncs, hi hauria l'edició castellana.

⁴⁵ Es podria tractar de l'obra de fra Pere Màrtir COMA, OP, *Doctrina christiana vtilíssima a tots los fels christians*, editada a Barcelona des del 1561 a 1609 i més enllà: Alberto COLLELL COSTA, *Escritores Dominicanos del Principado de Cataluña*, Barcelona 1965, 89-92; PALAU, NÚM. 57812-57821, en català i també en castellà. O bé, seria un exemplar del catecisme, dels tipus esmentats per PALAU, NÚM. 74716-74718. No es pot excloure, al contrari, que el títol correspongui al recull d'obres de fra Lluís DE GRANADA, *Doctrina Christiana, en la qual se ensenya todo lo que el christiano deve hazer, dende el principio de su conuersion, hasta el fin de la perfection*, publicada a Salamanca els anys 1584, 1586 i 1587, a Burgos el 1587, a Barcelona, per Jaume Cendrat el 1594 i els anys 1600-1609, a Madrid el 1599, a Barcelona, per Sebastià de Cormellas el 1599, el 1604 i el 1612: PALAU 107314-107316, 107874-107881. L'obra té quatre o dos volums, per bé que l'edició barcelonina de Cormellas 1604 és un volum en foli. Conté la *Guía de pecadores*, el *Libro de la oración y meditación*, el *Memorial de la vida christiana* i el *Contemptus mundi*, obra que sovint cau en les edicions, substituïda per una *Tabla muy copiosa de las obras que ... compuso en Romance*. L'inventari de Cruïlles suposa un sol volum. Cfr SIMÓN DÍAZ, XIII, 4310-4327.

⁴⁶ És la traducció castellana de l'*Spill de vida religiosa*, Barcelona, Joan Rosembach Alemany 1515. Pel títol ha d'ésser l'edició de Toledo 1536 (PALAU, 321566) o les posteriors de Lisboa 1541 (PALAU, 321567), Toledo 1542 i Alcalá 1544 (PALAU, 321568), Burgos 1548 (PALAU, 321569), Burgos 1554 (PALAU, 321570), Salamanca 1574 i Salamanca 1580 (PALAU, 321571), Lisboa 1588 (PALAU, 321572).

⁴⁷ La simple lletra de l'inventari fa pensar en un volum que conté tot Virgili: *Bucòliques*, *Geòrgiques* i *Eneida*, tot en llatí. Per a edicions hispàniques anteriors a 1609, Cfr PALAU, 370398-370405.

⁴⁸ Es tracta probablement d'algun recull d'obres mèdiques vinculades a algun dels tres metges medievals que porten aquest nom. Serapí *senior* florí circa 873 i va escriure en una versió llarga i en una de reduïda un manual de medicina general; el Serapí *glossator* és l'autor dels *Synonyma Serapionis*; finalment el Serapí *junior* se situa a mitjan segle XIII i és traductor d'obres mèdiques juntament amb el jueu Abraham de Tortosa (Abraham Sem-Tob). Les obres que podia tenir el prior de Cruïlles són variades: *Liber aggregationum*, *Breviarium*, *De febribus*, *Practica cum antidotario*, *Liber Servitoris*, *De medicinis simplicibus*. Cfr *Lexikon des Mittelalters*, VII, 1775-1776, amb la bibliografia que s'hi cita.

⁴⁹ Podria tractar-se de l'edició de les lletres i oracions de santa Caterina DE SENA promocionada pel cardenal Cisneros i editada a Alcalá per G. de Brocar el 1512 (PALAU, 297779), o de la *La vida de sancta Catherina de Sena*, atribuïda a Ramon DE CAPUA, en castellà (PALAU, 43432-43434) i en català (PALAU, 43435-43436).

- 21) Selua.⁵⁰
- 22) Dieta salutis.⁵¹
- 23) Epistolae de Ouidi.⁵²
- 24) Officis de Cicero.⁵³
- 25) Manipulus curatorum.⁵⁴

⁵⁰ Hi ha tres possibilitats. A) Seria un exemplar de la *Silva de varios romances*, amb edicions a Saragossa 1550-1551, Barcelona 1550 (reimpressió de la primera part de l'anterior) i 1557, 1561, 1578, 1587, Granada 1588, València 1598, Saragossa 1600, Barcelona 1602, 1604: PALAU, NÚM. 313190-313200. B) Seria un exemplar de la *Silva de varia lección*, de Pedro MEXÍA, copiosament editat i traduït del 1540 al 1608 i més enllà: PALAU, NÚM. 167260-167302; Cfr SIMÓN DÍAZ, XIV, 4268-4298, 4331-4333, 4338, 4343-4346, 4351. No es podria descartar que l'exemplar de Cruïlles fos una edició italiana. C) El més probable és que es tracti de la *Sylva allegoriarum totius Sacrae Scripturae*, de Jeroni Lloret, monjo de Montserrat, que morí el 1571, essent abat de Sant Feliu de Guíxols. La seva obra fou editada els anys 1570 (Barcelona), 1575 (Venècia), 1583 i 1584 (París), 1587 (Venècia), 1596 (Barcelona), 1612 (Colònia), 1622 (Lió), 1630 (Colònia), 1681 (Colònia), 1701 (Colònia), i 1744 (Colònia) (ALBAREDA, XXI, núm. 144-155; PALAU, 133093-133105), i és un dels fruits més remarcables de la renovació monàstica montserratina del segle XVI.

⁵¹ És l'obra de Guillelmus de LAVICEA [o de Lancea, de Laneca, de Lanicia, de Janicia, de Canitia], *Dieta salutis*, plagí del *Compendium theologiae pauperis* de fra Joan Rigauld, que a la vegada copia el *Compendium theologiae veritatis* d'Hug d'Estrasburg. N'hi ha traducció manuscrita en català: BC, ms. 471, f. 1-113. Per als altres manuscrits, Cfr HLF, XXVI, 552-555; M. W. BLOOMFIELD, *A preliminary list of incipits of latin works on the virtues and vices, mainly of the thirteenth, fourteenth and fifteenth centuries*, dins «Traditio» XI (1955), 304 núm. 382 (54 còdexs); J. B. SCHNEYER, *Repertorium der lateinischen Sermones des Mittelalters für die Zeit 1150-1350 (Autoren: E - H)*, Münster Westfalen, Aschendorff 1970, 475 (58 còdexs); és més completa la llista que donen M-W. BLOOMFIELD – B. G. GUYOT – D. R. HOWARD – T. B. KABEALO, *Incipit of Latin Works on the Virtues and Vices, 1100-1500 A. D. Including a Section of Incipits of Works on the Pater Noster*, Cambridge, Massachusetts, The Mediaeval Academy of America 1979, 204-205, núm. 2.301 (98 còdexs). Per a les edicions antigues, Cfr GKW 4720-4735; *Biblioteca nacional. Catálogo general de Incunables en bibliotecas españolas*, I, Madrid 1988, núm. 1.250-1.255.

⁵² Es tracta de les *Heroides* d'OVIDI, lletres d'amants famoses de l'antiguitat escrites als seus herois absents. N'hi ha edició catalana anterior al 1519 (*Epistoles de Ovidi ab les allegories de mossèn Alegre*); edicions castellanes del 1525, del 1591 i, sobretot, la de Diego Mexia Fernangil, publicada a Sevilla el 1608: PALAU, 207541-207546.

⁵³ N'hi ha edició barcelonina de Joan Rosembach del 1527 i edició de Salamanca del 1567: PALAU, 54333-54334.

⁵⁴ Per a Guiu de MONTROQUER, i el seu ultradifós *Manipulus curatorum*, Cfr GKW 11716-11834; «Dictionnaire de Spiritualité» VI (1967), 1393-1394; DHGE, 22 (1988), 1280; Andrés PLUMED ALHIEVA, *El Manipulus curatorum, «summa» de moral pastoral del siglo XIV*, dins «Revista española de filosofía medieval», 3 (1996), 101-107. Per als mss. del *Manipulus curatorum*, Cfr Horacio SANTIAGO-OTERO, *Guido de Monte Roterio y el «Manipulus curatorum»*, dins «Proceedings of the Fifth International Congress of Medieval Canon Law. Salamanca 21-25 September 1976 (Monumenta Iuris Canonici. Ser. C: Subsidia, 6)», edited by Stephan KUTTNER and Kenneth PENNINGTON, Città del Vaticano 1980, 259-265 [dóna llista de 183 exemplars manuscrits]; François MASAÏ and Martin WITTEK, *Manuscrits datés en Belgique. Tome IV: 1461-1480. Manuscrits*

26) Vnas hores.⁵⁵

«Son tots vint y sis llibres».

conservés à la Bibliothèque Royale Albert Ier de Bruxelles, Bruxelles i Gant 1982, 52 núm. 492, i 67, núm. 536; Thomas M. IZBICKI, *Legal and Polemical Manuscripts, 1100-1500*, in *biblioteca Ambrosiana, Milano*, dins «Quaderni Catanesi di Studi Classici e Medievali», V (1983), 147-176; Horacio SANTIAGO-OTERO, *Guido de Monte Rotero. Nuevos manuscritos del «Manipulus curatorum»*, dins «Homenaje a don Pedro Sáinz Rodríguez», vol. I, Madrid, Fundació Universitaria Española 1986, 15-20 [afegeix a la llista anterior 32 exemplars més]; IGMBNM, vol. X (núm. 3.027-5.699), Madrid 1984, núm. 4.036 i 4.281; Louis JORDAN, Susan WOOL, *Inventary of Western Manuscripts in the Bibliotheca Ambrosiana from the Medieval Institute of the University of Notre Dame. The Frank M. Folsom Microfilm Collection. Part One. A-B Superior. Part Two. C-D Superior* (Publications in Medieval Studies XXII/1 i 2), Notre Dame, University Press 1984 i 1986, I, 68 i II, 3; Richard NEWHAUSER, *Latin Texts with Material on the Virtutes and Vices in Manuscripts in Hungary: Catalogue*, I, dins «Manuscripta», 31 (1987), 112; Christine VAN WIJNBERGEN, Hartmut ZAPP, *Verzeichnis kanonistischer Handschriften in den Niederlanden* (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft 3), Würzburg, Echter Verlag 1988, 31 i 262-263; Christine MORTIAUX-DENOËL, *Le fonds des manuscrits de l'abbaye de Saint-Jacques de Liège. I. Jusqu'à la vente de 1788*, dins «Revue Bénédictine», CI (1991), 184; Stefania CASTELLI, *Un antico elenco Braidense e i codici dei «Conventi soppressi» nelle biblioteche milanesi*, dins «Italia Medievale e Umanistica», XXXIV (1991), 230, núm. 88 [ratllat, és a dir, perdut]; AA VV, *Catalogo di manoscritti filosofici nelle biblioteche Italiane*, vol. 7 (Subsidia al «Corpus Philosophorum Medii Aevi», VIII), Florència, Leo Olschki editore 1993, 138, núm. 1; Hans THURN, W. WILLIAMS-KRAPP, *Die Handschriften der kleinen Provenienzen und Fragmente* (Die Handschriften der Universitätsbibliothek Würzburg, 4), Wiesbaden, Otto Harrassowitz 1990, 91-92; María Pilar FALCÓN PÉREZ, *Estudio artístico de los manuscritos iluminados de la Catedral de Tarazona (Análisis y catalogación)* (Colección Estudios y Monografías, 22), Zaragoza, Diputación General de Aragón 1995, 407, núm. 46; *Catalogo dei Manoscritti Filosofici nelle Biblioteche Italiane, volume 8*, Florència, Leo Olschi editore 1996, 127; *I codici latini datati della Biblioteca Apostolica Vaticana. Dei fondi Archivio S. Pietro, Barberini, Boncompagni, Borghese, Capponi, Chigi, Ferraioli, Ottoboni*. I. Testo. Sotto la direzione di José RUYSSCHAERT (†). A cura di Adriana MARUCCHI. Con la collaborazine di Albinia C. de la MARE, Ciutat del Vaticà, BAV 1997, 66; Gilbert OUY, *Les manuscrits de l'Abbaye de Saint-Victor. Catalogue établi sur la base du répertoire de Claude de Grandrue (1514)*. Tome I. Introduction- Concordances – Index, Turnholt, Brepols Publishers 1999, 285; II. Texte, Turnholt, Brepols Publishers 1999, 255; VV AA, *Catalogo dei manoscritti Polironiani*. I. Biblioteca Comunale di Mantova (mss. 1-100), Bologny 1998, núm. 35; Welfried WERNER, *Die mittelalterlichen nichtliturgischen Handschriften des Zisterzienserklosters Salem* (Kataloge der Universitätsbibliothek Heidelberg, 5), Wiesbaden 2000, 127-128; Elisabeth WUNDERLE, *Katalog der mittelalterlichen lateinischen Papierhandschriften. Aus dem Sammlungen der Herzog von Sachse-Koburg und Gotha'schenn Stiftung für Kunst und Wissenschaft* (Die Handschriften der Forschungsbibliothek Gotha, 1), Wiesbaden 202, 174; Peter D. CLARKE, Roger LOVATT, *The Univesity and College Libraries of Cambridge* (Corpus of British Medieval Library Catalogues, 10), Londres 202, 829; Karl Heinz KELLER, *Die mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek Eichstätt*, Zweiter Band. *Aus Cod. st 276 – st 470* (kataloge der Universitätsbibliothek Eichstätt, I. Die mittelalterlichen Handschriften, 2), Wiesbaden 1999, 304; Paola ERRANI, Marco PALMA ET AL., *I manoscritti datati delle provincie di Forlì-Cesena* («Manoscritti datati d'Italia», 13), Florència 2006, núm. 3.153 de la biblioteca Malatestiana de Cesena, 78-79.

⁵⁵ En llatí poden ésser unes *Horae beatae Mariae virginis*, impreses des del 1504 (PALAU 116133-116135, 116137, 116139); o unes *Horae romanae latinae*, impreses des de 1531 (PALAU, 116136, 16138); i encara unes *Horae diurnae Breviarii romani*, impreses a Madrid el 1601 (PALAU, 116141). PALAU 116137 és unes *Horae B. Mariae secundum congregationum monachorum B. Bened. Vallisol.*, imprès a Barcelona

FORA D'INVENTARI

Després de la llista dels 26 llibres, segueix la ressenya dels plec amb «actes de pregamí», és a dir, l'inventari de l'arxiu, entre els elements del qual apareixen en barreja altres llibres:

27) Altre plech de set llibres de cant.⁵⁶

En la «cambra de dit prior»:

28) Vn llibre intitulat de Cant olan (plan?).⁵⁷

29) Hun altre llibre intitulat *Contra la pesta*.⁵⁸

30) Hun distiari vell.⁵⁹

el 1532 per P. Monpesat, exemplar adient per a una col·lecció monàstica. En català hi ha les *Hores de Nostra Dona*, Barcelona 1484, 1487, 1488 (PALAU, 116171-116172), i les *Hores de la Setmana Sancta*, València 1494 i 1533 (PALAU, 116173-116174).

⁵⁶ Impossible especificar-ne la naturalesa.

⁵⁷ És un llibre de música gregoriana evolucionada, segurament amb els intervals marcats amb línies de pautat.

⁵⁸ Atès el títol en català, podria ésser a) el *Tractat de la epidemia e de pestilencia per mestre Valesco o Valasco de Taranta*, editat a Barcelona el 1475 i el 1512: AGUILÓ 1923, PALAU 327568-327569, o qual-sevol de les vuit edicions llatines, publicades entre 1484 i 1599, PALAU 327570-327574.

b) el *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilencia* de Lluís ALCANYÍS, AGUILÓ 1924, PALAU 5921-5922.

c) el *Compendi vtilissim contra pestilencia tret de la font de medicina*, Barcelona 1507, AGUILÓ 1928.

d) el *Libre de la Peste dividit en tres tractats*, de Joan Rafael Moix, Barcelona 1587, AGUILÓ 1931, PALAU 174061.

e) l'*Vtilissim prompte i facil remey e memorial pera preservarse y curar de la Peste*, del montpellerí M. Antoni Giraud, Perpinyà, Arbús 1587; AGUILÓ 1930, PALAU 102627.

f) el *Discvrs sobre la peste explicant la esferencia della, causes, senyals, pronostic y curacio*, de Lluís Fabra, Perpinyà, Arbús 1589; AGUILÓ 1931, PALAU 86037.

g) el *Compendi de la peste y de la precaucio y curacio de aquella*, de Francesc Terrades, Mallorca, Gabriel Guasp 1590; AGUILÓ 1932, PALAU 330471.

⁵⁹ Es tracta probablement d'un exemplar dels *Distica Catonis*, obra molt difosa, sola o amb l'acompanyament del *llibres menors*, és a dir, del *Contemptus mundi*, del *Floretus* i de l'*Aesopus*, i encara dels *Escolis* d'Erasme de Rotterdam als dístics catonians. Essent anomenat *vell*, l'exemplar de Cruïlles podria ésser una edició llatina incunabile (cfr GWK 6250-6384) o del primer cinc-cents. PALAU, 50329SS., en coneix força edicions hispàniques en llatí i castellà. Fou traduït antigament en català, però no se'n coneix edició abans de la de P. de BOFARULL i MASCARÓ dins *Documentos literarios en antigua lengua catalana (siglos XIV y XV)*, ACA CODOIN vol. XIII, Barcelona 1857, p. 303-310.

31) Altre libre dit *Cura Clericalis*.⁶⁰

Una altra indicació pelada, «sinc llibrets xichs», intercalada entre l'enumeració de plec de pergamins, genera el dubte que es pugui tractar de llibres en el sentit genuí de la paraula, de reculls d'escriptures d'arxiu o de simples volums en blanc, preparats per rebre-hi transcripcions de documents.

ELS LLIBRES I LLUR CONTEXT

Encara que la llista de llibres del nostre inventari sigui curta, sobta no llegir-hi ni un sol títol d'obres jurídiques clàssiques. Bé, hi ha l'*Stilus capibreviandi* de Francesc Solsona i el *Manipulus curatorum*; el primer és un manual pràctic per fer bé una operació d'interès essencial per a un propietari: verificar l'estat dels propis béns; el segon també és un tractat pràctic, en aquest cas de pastoral, amarat de l'ensenyament moral i del seny jurídic de sant Ramon de Penyafort. A la cambra del prior de Cruïlles no hi ha ni els textos fonamentals del dret (*Decretales, Decretum Gratiani, Digestum, Codex, Instituta* etc), ni els comentaris, ni les enciclopèdies ni els aparats de les obres jurídiques clàssiques, de dret civil i canònic.

Contrastant amb l'absència de literatura jurídica, el prior Farrer de Sitjar estava relativament ben proveït de literatura clàssica llatina: Ciceró, Virgili, Ovidi són noms que fan respecte en un racó de l'Empordà, ni que sigui monacal. Pel que fa al volum d'Aristòtil, no hi valen conjectures, perquè no hi ha manera de saber de què es tracta. És molt probable que aquestes quatre obres, igual que els volums de caràcter musical i el *Distiari*, servissin o haguessin servit per a l'ensenyament.

Tampoc no hi ha obres de teologia, ni medieval ni moderna. Aquest buit, aparentment sorollós, es compensa amb la presència d'autors espirituals *moderns*, de la quinzena i de la setzena centúria, tots reformistes i tots peninsulars: fra Lluís de Granada (1504-1588), fra Diego de Estella (1524-1578), el bisbe Rodrigo Sánchez de Arévalo (1404-1470), fra Heitor Pinto (1528-1584). La *Introducción al Símbolo de la Fe* de fra Lluís de Granada, que tenia el prior de Cruïlles, és una lectura cristiana del llibre de la creació, a

⁶⁰ Amb aquest títol en edicions franceses i la seva variant *Cura pastoralis* en edicions alemanyes, va circular una mena de promptuari catequètic i litúrgic, amb els coneixements bàsics teòrics i pràctics exigibles als candidats al sacerdoci, GW 7852-7857, VD 16, Band 5, núm. 6.356-6.374.

la manera de Ramon Sibiuda, com ho és també l'obra de Diego de Estella, coneixedor, adaptador i plagiador de textos sibiudians.⁶¹ D'altra banda, els escrits d'Heitor Pinto són els d'un humanista cristià, com ja ho era Sánchez de Arévalo. El prior Farrer de Sitjar seria un home del seu temps, un introductor de corrents espirituals nous en el seu redol empordanès, com ho havia estat Pere Domènech, uns anys abans, des de Vilabertran?⁶²

Abans hem suggerit que la biblioteca monàstica de Cruïlles potser ja havia estat traslladada a Sant Pere de Galligants en una data anterior al 1607. En el cas que no hi hagués hagut biblioteca pròpiament dita a Cruïlles, potser hi hauria hagut altres llibres a la cambra del prior: els jurídics que hi trobem a faltar, els bíblics, els patristics, els teològics, els de filosofia, etc. No gaires, probablement. En aquest cas, els llibres del nostre inventari serien els més personals, els més lligats amb les tendències i preferències del seu usuari, o aquells que l'orde benedictí del moment proposava i imposava per a la formació espiritual dels seus membres.

La presència d'autors peninsulars espirituals, reformistes i moderns a Cruïlles, amb la traducció castellana del divulgadíssim i català *Spill de vida religiosa*, és una conseqüència de l'acció reformista empresa a Catalunya per la congregació vallisoletana, que va donar els resultats coneguts a Montserrat en el camp de la producció literària religiosa de la setzena centúria. Justament, algun dels llibres religiosos que tenia el prior Farrer de Sitjar, com és ara les obres de santa Caterina de Sena, promocionades pel cardenal Cisneros, diuen amb claredat total d'on ve el vent. Si la *Selua* és la *Sylva* de Jeroni Lloret, el quadre traeix els aires del Montserrat cinc-centè, amb el que transportaven de renovació monàstica i de castellanització a ultrança. Els altres llibres religiosos del priorat de Cruïlles s'emmarquen en un programa d'evangelització i de catequització molt terra a terra, molt pràctic. Deixant de banda la Bíblia i l'omnipresent *Flos Sanctorum*, a Cruïlles trobem dos reculls d'homilies (la *Diaeta salutis* també és un repertori de sermons), llibres orientats a la catequesi (la possible obra de COMA) i a la pràctica de la confessió. Aquesta petita col·lecció de llibres esbossa un ambient típicament

⁶¹ Diego de Estella, de fet, copia material sibiudià de segona mà, l'obra de Juan de Cazalla, *Lumbre del alma*, plagi a la vegada de la *Viola animae*, de Pierre Dorlant, que resumeix el *Liber Creaturarum* de Ramon Sibiuda. Cfr J. MARTÍNEZ DE BUJANDA, *Introducción a Juan de Cazalla. Lumbre del Alma*, Madrid 1974, 11-51.

⁶² Cfr Jaume DE PUIG I OLIVER, *Un personatge de la Contrareforma: l'abat Pere Domènech*, dins «ATCA», 12 (1993), 355-369.

tridentí, un programa inequívocament lligat amb els aires hispànics del temps. No hi ha res vell, llevat del *Flos Sanctorum*, acabat de traduir en castellà el segle XV i acabat d'enriquir amb textos de la traducció castellana de la *Vida de Crist* d'Eiximenis, la qual cosa fa sospitar que el *Flos sanctorum* de Cruïlles té moltes probabilitats d'ésser un altre llibre en castellà.

En definitiva, el prior de Cruïlles tenia la responsabilitat de regir la parròquia del poble i, en aquest sentit, la presència a Cruïlles de la *Cura clericalis* i d'un llibre contra la pesta és ben oportuna. En la seva modesta llibreria s'hi reflecteix la preocupació personal d'ell o dels seus superiors regulars jeràrquics per dotar la funció pastoral amb un mínim suport bibliogràfic, d'acord amb les orientacions politicoreligioses vigents a Espanya a partir de la Contrareforma.

El nostre coneixement de les biblioteques monàstiques catalanes es basa sobretot en alguns catàlegs confeccionats en època moderna i en notícies que generalment no remunten el segle XVIII. El modest catàleg de Cruïlles no resistiria la comparació que es pogués establir amb un catàleg ben fet del segle XVIII, com és ara el de la biblioteca del monestir de Sant Feliu de Guíxols.⁶³ Però, esquit com és, té un valor inestimable. Fa palpar amb les mans quins eren els instruments bibliogràfics escollits per guiar i facilitar l'acció pastoral d'una petita comunitat monàstica que feia la viu-viu entre monestirs, abadies i convents més grans en un racó de la diòcesi de Girona. Tot dins el programa de castellanització a ultrança inaugurat per Ferran II amb la substitució sistemàtica, que va durar segles a Montserrat, de monjos catalans per monjos castellans, amb totes les conseqüències.⁶⁴

Avui no podríem entrar en la biografia de Jeroni Farrer de Sitjar. Ja hem vist que algú el considerava un enemic a batre, altres el tenien en consideració millor. Quina seria la relació de Farrer de Sitjar amb els llibres de la seva cambra? Quina seria la relació de Farrer de Sitjar amb la política de la congregació benedictina vallisoletana, és a dir amb la política de Felip II i de Felip III? Les supressions de cases de religiosos del 1592, cas per cas, potser s'haurien de mirar amb lupa. Per això hem volgut examinar

⁶³ Biblioteca de Girona, mss. 134 i 141.

⁶⁴ Els «agravis, mals y danys y mal tractes» causats pels monjos castellans a Montserrat amb la seva política prengué proporcions tan escandaloses que els tres braços se'n van fer ressó a la Cort general de Montsó del 1585, on remetem per l'actualitat de la temàtica i la familiaritat dels conceptes: Cfr VV AA, *Cort general de Montsó (1585) Montsó- Binéfar. Procés familiar del braç eclesiàstic*, Barcelona, Generalitat de Catalunya – Departament de Justícia i Interior 2003, 408-415.

l'inventari de llibres de Cruïlles. Per desgràcia, no tenim a l'abast prou dades per arribar al fons de la qüestió: Era Jeroni Farrer de Sitjar un monjo que reaccionava («escandalitzava la comarca») contra els aires que la monarquia hispànica insuflava als monestirs benedictins de Catalunya? O escandalitzava la comarca justament perquè n'era un partidari fervent? O ni per una cosa ni per l'altra? Mentre aquestes preguntes quedin pendents de resposta, podria ésser que els quatre llibres de Sant Miquel de Cruïlles inventariats a principis del segle XVII siguin un modest corcó que convidi a investigar ulteriorment qüestions totalment desproveïdes d'innocència.

La castellanització dels monestirs catalans a l'època dels Àustries, emmarcada en el context recelós de l'acció política d'aquell temps –Corts, virreis, bandositats–, potser encara és un tema per abordar en tota la seva extensió. En definitiva, el tema és la castellanització, es digui com es vulgui. Cal parar-hi tot l'esment del món, per tal de poder fer comparacions vàlides amb el que passa avui, en un context que no deu ésser ni gaire més ni gaire menys favorable que el d'aleshores.

Totes les mesures empreses des del poder central per castellanitzar una península plural, a la llum de la història posterior, han representat una colossal pèrdua de temps i una colossal dilapidació d'energies. Ara bé, les mesures brutalment centralitzadores s'han presentat sempre disfressades. Aleshores la religió va servir egrègiament per a la operació. Després s'han invocat i s'invocaran altres imaginaris, sempre aparatosos, sense oblidar els expedients directament infames que hi ha hagut. Justament, aquesta constància és el que permet mesurar la fatalitat intrínseca de la tendència, semblant en això a la radiació de fons del cosmos: es capta en totes direccions i sembla inextirpable.

[Recepció de l'article: 26-2-2013]

[Acceptació de l'article: 18-4-2013]

